

Kənan Hacı

Roman
(əvvəli ötən sayımızda)

Bəlkə də qızıl, zümrüd, inci, mərcan, sədəf içində alışib-yanan sarayı üçün darixir? O qovuğunun zümrüd pəncərəsinin ne qədər faciələr seyr etmişdi, ne qədər tilovlar qırmışdı. Axır ki, kiminse tilovunu seçməli ve bu yorucu ömrü başa vurmali idi. Nə qədər ki, hər yeri parlaqlığını, əti dadını itirməyib, ömrünü bitirməliydi. Yoxsa günlərin bir günündə dərisi yapışqanlı, murdar bir vəhşinin dişinə keçə bilərdi. Yaxşısı budur ki, sulardan kənar dünyada yaşayan ağıllı bir məxluqa özünü təslim etsin, böyük, zəngin bir süfrəyə qoyulsun, qalibiyətlə keçirdiyi ömrünü ağ şərabla başa vursun.

Gedib tilovlardan birini imsilədi. Bu, baliqçi Rəhmanın tilovudur. Rəhmanın eyibləri çoxdur, o, acqözdür, xeyirgündəndir. Kasib olmağına kasıbdır, amma mənliyi yoxdur. O hesab edirdi ki, insan kasib olsa da qürurunu itirməlidir. Sonra o biri tilova yaxınlaşdı, imsilədi. Bu da baliqçi Sabirin tilovudur. Onun da hap-gopundan heç olmaz. Yaman ağıcyerdür. Qızıl balığın cəsarətli adamlardan xoşu gəldi. Bir zərba ilə qorxağın tilovundakı qarmağı dümədüz etdi. Beş qayıqdan sallanan tilovların hamisini imsilədi, heç birini bəyənmədi.

O, öz qayasının kənarında durmuşdu. Fosforlu tilovların, civeli qırmaqların lacivərd aləmdə işiqlandırdığı meydanı seyr edirdi. Mərcanlar şəhərinin düz ortasında on beş dənə gözəl-qəşəng fəner yellənirdi. Qonşu qovuqlardan çıxan mərcan balıqları fənərlərə hücum edir ve axmaqcasına tora düşürdülər. Gözləri böyümüş halda yuxarı çıxarılan zaman döñüb yenə aşağıya gəlir, elə bil yuxarıdakı həyatı görməkdən vahimənləridilər. Qızıl balıqdan imdad dileyirdilər: "Bizi xilas et!" Qızıl balıq fikirləşirdi; gedib bir dişlək vursa, o işiq saçan ipin işini bitirə bilər. Amma getmirdi, onların heç birini xilas etmək istəmirdi. Bilirdi ki, onları xilas etmək asandır, amma onun bildiyi başqa şey də vardi. Tilova ilisən həmcinslərini qurtarmaq üçün o işiq saçan ipi bərabər qırmaq zərurətini bütün balıqların dərk etməsi lazımdı. Qızıl balıq bu işi tek başına görə bilməzdə, bəs o özü tutulanda necə olacaqdı? Onda tilovu kim kəsəcəkdi? İpi kəsmek onlardan hansınınsa ağlına gələcəkdi?

***

Hacı Zeynalabdin Tağıyev otağında fikirli-fikirli var-gəl edirdi, otaqda kəhrəba təsbehin şaqqılıtsından başqa bir səs-səmir eşidilmirdi. Buxarının böyründə oturmuş qonaq da sükütu pozmadan səbrlə Hacının nə deyəcəyini gözlə-

Müəllifdən

1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Nuru Paşanın komandanlığı altında Azərbaycanın azadlığı uğrunda savaşanda Hacı İsgəndər özünümüdüfə batalyonu yaradaraq ermənilərə qarşı döyüşüb məsilsiz fədakarlıq göstərərək Nuru Paşa tərəfindən 'Xalq Qəhrəmanı' ordeni ilə təltif edilib. Bolşeviklər hakimiyyətə gəldikdən sonra Hacı İsgəndər daim təqib altında olub. Onu ölümdən o dövrə Azərbaycana rəhbərlik etmiş Ruhulla Axundov xilas edib. 1937-ci il represiya zamanı Ruhulla Axundova birlikdə Hacı İsgəndər də həbs edilib, həbsdə olduğu müddədə ona erməni müstəntiqlər tərəfindən amansız işgəncələr veri-

lib. Ağır işgəncələrə dözməyən Hacı İsgəndər həbsxanada vəfat etsə də, onun meyitini ailəsinə verməyiylər. Hacı İsgəndər məzəri olmayan qəhrəmanlarımızdır. 'Hacı İsgəndər' romanı bu böyük türk kişisinin həyat və döyüş yolundan bəhs edir və bu mövzuda yazılan ilk romanıdır.

Hələ uzun illər bundan öncə Buzovna qəsəbəsinin axundu, ilahiyatçı alim, şair Hacı Soltan Əlizadənin "Azərbaycan dərvishləri və rövzəxanları" kitabında Hacı İsgəndər haqqında məlumatə rast gəlmışdım. O zamandan fövgələdə iradəyə, qəhrəmanlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bu şəxsiyyətin ömür yolu diqqətimi çəkməmişdir. Nə vaxtsa onun haqqında irihəcmili əser yazacağımı düşünmürdüm.

yirdi. Nehayət, Hacı gelib divanda oturdu, ayağını bir-biriin üstüne aşırıb derindən köks örtürdə:

-Dost kimdir, düşmən kimdir, bilinmir. Ara qarışib, məzheb itib. Bu ingilislərlə fransızlar da Qafqaz cəbhəsini ermə-

yüvvənin xalq olduğunu məndən yaxşı bilirsən. Get yiğ başına dəstəni, sənə nə lazımdırsa, mən kömək edəcəyəm!

Hacı İsgəndərin sevincdən köksü qabardı, uzun illik dostunu bağırına basmaq istədi. Xudahafizləşib çıxanda yolunu

Sonrakı illərdə onunla bağlı xeyli maraqlı faktlar əldə etdim və Hacı İsgəndərin Cümhuriyyət tariximizdə müstəsna rolü, ığidiliyi, mərdiliyi, Nuru Paşa kimi bir sərkərdənin rəğbətini qazanması və faciəli təleyi məni bu əsəri yazmağa sövq etdi. Əlbəttə, bu əsər yazılımadan öncə Hacı Soltanın təşəbbüsü ilə onun yaşadığı evin qarşısına xatirə lövhəsi vurulub, televiziya verilişlərində haqqında süjetlər gedib, tədbirlər keçirilib. Hacı İsgəndərin geniş xalq kütləsinə tanıldımasında onun böyük xidmətləri olub. Bu romanın yazılması da Hacı İsgəndərin adının yaddaşlarda qalması üçün növbəti bir təşəbbüsdür. Düşünürəm ki, bu cür şəxsiyyətlər hər zaman xatırlanmalı, onların keçdiyi ömür yolu gələcək nəsillər

fürsətindən istifadə olmalıdır. Əsəri yazarkən Cümhuriyyət tariximizlə bağlı çoxlu sayıda kitablar oxudum, arxiv materiallarıyla tanış oldum, bu da mənə romanı yazmaqda yardımçı oldu. Bu roman tarixi sənədlər əsasında yazılsada, hər hədə bəlli əsərdir və yazılıçı təxəyyülündə geniş istifadə olunub.

Kitabın araya-ərsəyə gəlməsində böyük əməyi olan həyat yoldaşım, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlhamə Haciyevaya, Qafqaz Müsəlmanları İdarəesinin Xəzər rayonu üzrə qazisi, tədqiqatçı alim Hacı Soltan Əlizadəyə, Azərbaycan Yaziçılar Birliyinin Xəzər bölməsinin sədri, şair-qəzəxan Arif Buzovnaliya xüsusi təşkükürlərimi bildirirəm!

sal üçün, tacir Hüseynqulu deyərdi:

- Dünən topal Mustafanın oğlu Kərim mənnən borc pul istədi, dükan açmaq fikrinə düşüb...

Baqqal Əhməd maraqlanardı:

- Borc vərdün?

- Yox, atam, mən hər isdiyənə pul vərə bilmərəm.

- Tərəzi Mirzəağa vərdi.

- Ola bilməz...

- Mənim yanımda vərdi.

- Vay-vay, deməli mən düz iş görməmişəm... gərey ona borc vərəydim. Həç yaxçı çıxmadi. Eybi yoxdu, Kərmiş görendə səhvimi boynuma alaram.

Mirzəağanın oğlu İsmayılin Zərgərpalanda «Xirdavat» adlı mağazası var idi. Mağazada ənənəvi xirdavat mallarından eləvə xarici geyimlər, ayaqqabılar, yemək və çay dəstləri də satılırdı.

Tacir və onların dükanlarını qoçular qoruyurdular. Mirzəağa da bu işə lotu Əlipaşanı cəlb etmişdi. Bunun səbəbiyle maraqlananları o, özü bildiyi kimi başa salmağa çalışırdı:

- Qoçunun dükan-bazarada ne ölümü var? Əsl qoçunun borci müsəlmanların dərdinə şərqi çıxmışdu. O, gərey pulsuz-parasız faşir-fuğalarala öz köməyinə əsirgəməsün.

Bir dəfə İsmayılin Zərgərpalandakı dükanına oğrular girmişdi, çəkidi yüngül, vəzndə ağır, nə vardısa aparmışdılar.

Mirzəağa Hacı İsgəndərdən yaxın, simsar kimi kömək istəmişdi. Hacı yaxın adamların köməkliyi ilə oğruları tapdırılmışdı. Bu yaxşılığının əvəzində Mirzəağa bir neçə dəfə Hacıdan bazarlığının pulunu götürməsə də, Hacı təkiidlə aldığı malların pulunu ödəmişdi. "Sən burdan çörək qazanırsan, pul götürməsən, bər də sənin dükanına ayaq basmaram. Dost dosta nə gündə lazımlılar?" - demişdi. Mirzəağa da çar-naçar: - "Ay Hacı, bəs mən sənin yanında xəcalətlə qalıram axı" - deyəndə Hacının ötkəm səsi səhəbətə nöqtə qomyuşdu: "Xəcalətlə düşmənin olsun!"

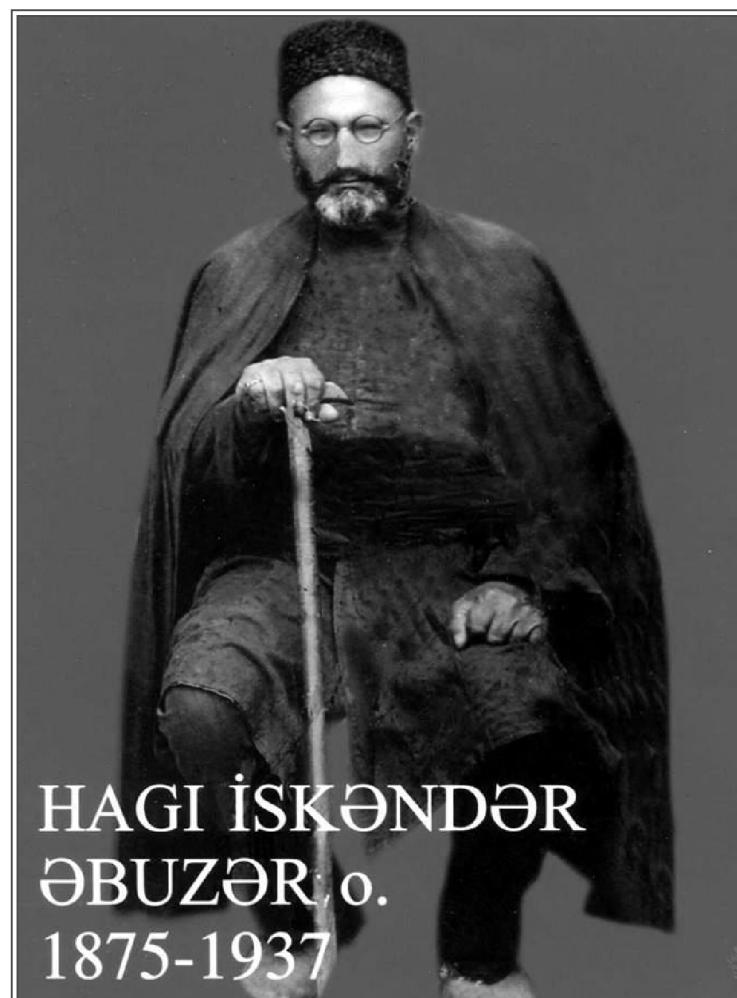
Mirzəağa belə Mirzəağa id. İndi də Hacı İsgəndərin sözündən duruxdu.

- Hacı, necə millətin başı öz əlində deyil? Bəd xəbər var diyəsen, hə?

- Eeeh, bəxtəvər adımsan, başın qarışib alverə. Dünya dan xəbərün yoxdur. Uruslara ermənilər birləşib axırımıza çıxmışlardır.

(davamı gələn sayımızda)

Hacı İsgəndər

HAGİ İSKƏNDƏR
ƏBUZƏR. o.
1875-1937

nilerle doldurublar. Ruslar erməniyə də silah verir, gürcüyə də, di gel, bize silah vermir. Yaxşı, bizi silahsız saxlamaqda məqsədi nədir?

Gələn qonaq nehayət, diləndi:

-Məqsəd biz türkləri qırmaqdır, Hacı. Yegane məqsəd budur. Ermənilər ingilislərdən, fransızlardan aldıqları pulla özlərinə korpus yaradırlar. Rusla döyüşməyəcək ki? O silahlar bize tuşlanacaq.

Hacı Zeynalabdin qonağa təsəlli verdi:

-Üreyini sixma, Hacı İsgəndər. Sən özün "Difai"də döyüşmüs adımsan. Onlar bizim güümüze bələddirlər. "Difai" dəfələrlə onların burunlarını ovub. Biz də ölü bit deyilik ki. Onlar silahlarına güvənlərlərlərse, biz də xalqa güvənlərik.

bazar tərəfdən saldı. Hacı İsgəndərin bir xüsusiyyəti vardi, kefi kök, əhval-ruhiyyəsi yaxşı olanda həmişə güzərini bazar tərəfə salar, yaxşıca alış-veriş edərdi.

Bazarnı küçəsində yerləşən tacir Mirzəağanın dükanı öz bər-bəzəyi ilə başqa dükan və mağazalardan fərqlənirdi. Dükanın palid ağacından düzəldilmiş qoşalay qapısı vardi. Laylar yuxarı hissələri tağvari üslubda düzəldilmiş, ortasında büründən tökəmə aypara və ulduzlar var idi. Dəstələri büründən idi. Qapının parlıltısı göz qamaşdırırırdı. Dükanın içində, sol tərəfdə xarici malalar, sağ tərəfdə isə vitrinde qoz, findiq ləpələri, püstə, badam, şabalıd, kişmiş, lələbə, noğul və başqa şirniyyat qoyulmuşdu. Qapıyla üzbeüz tərəfdə

zaləparçadan tikilmiş balaca kisələrdə Hindistandan, Çindən, Şərqi ölkələrindən getirilmiş al-əlvən, etri küçəyə yayılan ədviyyat düzülmüşdə. Hər kisinin yanında dördkünc taxaciqlər üstündə

iki dildə: türk dilində ərəb

tirmə parçadan tikilmiş balaca kisələrdə Hindistandan, Çindən, Şərqi ölkələrindən getirilmiş al-əlvən, etri küçəyə yayılan ədviyyat düzülmüşdə. Hər kisinin yanında dördkünc taxaciqlər üstündə

iki dildə: türk dilində ərəb